

élete és sorsa összefonódott a kubai felkeléssel.

1851 augusztusában a kubai felkelők parancsnoka, Narcise Lopez tábornok kérésére Kubába érkezett. Kísérője, későbbi hű társa Rita Gonsales volt, aki a hősi halálba is követte. Lopez tábornok időszerűnek ítélte a kubai nép felkelését a spanyol királyság zsarnoksága ellen. Felkérte Prágayt, vállalja a kubai felkelők déli csapatainak parancsnokságát. Kétszázharminckilenc magyar emigránssal érkezett Dél-Kubába.

A felkelők nagy tisztelettel és szeretettel fogadták és vezetésével elfoglalták a spanyol uralom egyik végvárárt, Varrast. A déli területek kulcsa nyolcnapos ostrom után került a forradalmárok kezére. Prágay bizonysgot tett nagyszerű katonai képességeiről is.

Lopez tábornok az elfoglalt vár mellvédjén e szavakkal méltatta Prágay érdemeit: „Fontos győzelmeinknek ezen a napján köszönetet akarok mondani mindannyiótok elétt annak a férfinak, aki a sikernek szülője és legfőbb részese: John Prágay ezredesnek!... Távoli európai országból jött hozzánk, hogy részt vegyen igazságos harcunkban. Hadd mondjam el neki itt: ha eljön a győzelmes béke órája,

a szabad Kuba nem feledkezik meg róla.”

A Varras-i vár győzelmes birtokba-vevője hamarosan a vár védője lett. A reakció nem nyugodott bele a felkelők sikereibe. Végzetes csapást mért az egész 1851-es kubai felkelésre és véresen megtorolta a szabadságharcosok mozgalmát. Prágay János, asszonyával Ritával, barátjával Vécsey Istvánnal és néhány hű kubai és magyar katonájával végsőkig kitartott és ott lelték halálukat a vár romjai alatt.

Turi András írja: Havannában díszes emlékoszlop hirdeti a nemzeti hősök dicsőségét. A márványba vésett névsorban ott található ez a név: Colonel János Prágay.

A Zrínyi Katonai Kiadó jó szolgálatot tett a Rabszolgák ezredese című könyvecske megjelentetésével. Olyan történelmi és romantikus hangvételű regényt adott az olvasó kezébe, melynek megírásánál Turi András hiteles forrásokra támaszkodott. Ennek következményeképpen a könyv nemcsak népszerűsíti nemzetközi haladó hagyományainkat, hanem új tényekkel gazdagítja a mai, szocialista tartalmú magyar—kubai kapcsolatok és együttműködés történelmi forrásait.

Godó Ágnes

A HADMŰVÉSZET KÖZÉPKORI ÉS ÚJKORI KLASSZIKUSAI

(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1974. 692 p.)

Néhány évi szünet után a Zrínyi Katonai Kiadó ismét ritkaságnak számító művel lepi meg olvasóit. Ezúttal a korábban megjelentetett „A hadtudomány klasszikusai” című sorozat záró kötetét, a középkor és újkor legnevesebb katonairóinak műveiből válogatott írásokat adja közre. Ez a kiadvány hasznossága mellett roppant érdekes is, hiszen két hosszú korszak, a feudalizmus és a születő kapitalizmus, ahogy mondani szokás, a klasszikus kapitalizmus eseményekben gazdag, csaknem másfél évezredes katonai irodalmából ad ízelítőt.

E hosszú korszak katonai irodalmát felölelő antológiát egyik nagy érdeme, hogy hazánkban elsőként kísérli meg

bemutatni e sokrétű, bonyolult, egymástól lényeges vonásokban eltérő, tendenciákban gazdag időszak hadművészete és hadtudománya valamennyi áramlatának legfőbb képviselőit.

A könyv lapozgatása közben az olvasónak bizonyára feltűnik, hogy az említett korszak néhány igen jelentős katonairójának műve nem került bele a kötetbe. Ennek oka az, hogy olyan jeles személyiségek művei, mint például Zrínyi Miklós és Carl von Clausewitz, külön, önálló kötetet kaptak. „A hadtudomány klasszikusai” című sorozatban. Ez alkalommal, hála a válogatók gondos munkájának, olyan, kissé méltánytalanul mellőzött egyéniségek munkásságát ismerhetjük meg,

akiknek tevékenysége leginkább jellemzte az éppen szóban forgó korszak katonai és politikai irodalmának fejlődését. Sőt olyanokét, mint például Machiavelli vagy Thuri József, akiknek munkássága meghatározóan hatott koruk társadalmának hadművészetére.

A hadtörténeti irodalomban valamilyen jártas olvasónak aligha kell bizonygatni, hogy a hadművészet fejlődésének fő vonalát az európai képezte. Nem véletlen tehát, hogy az antológia anyagának többségét az európai klaszszikusok tollából eredő írások teszik ki. A fő tendenciától eltérő áramlatokat csupán az oszmán-török katonai írók és némely vonatkozásban a bizánci szerzők írásai képviselik. Az arab, a perzsa, a kínai és más Európán kívüli népek katonai irodalma pedig bele sem fért a kötetbe. Noha ez utóbbiak — sajátos fejlődési tendenciájukkal — érdekes színfoltjai lehetnének a könyvnek, számunkra mégis az európai klaszszikusok alkotásainak a bemutatása a fontosabb, minthogy ez járhat a legnagyobb haszonnal olvasóink számára. Hiszen a kortársak szemével vizsgálhatják a feudalizmus hadügyének bonyolult kérdéseit, s kereshetnek választ arra az Engels által is felvetett paradoxonra, hogy „... a feudális rendszer, noha eredetire nézve katonai szervezet volt, lényegében szemben állt minden fegyelemmel”. Ennek okát — vagyis az anarchiába torkolló széttagoltságot — a marxista történetírás feltárta. A ma olvasóját elsősorban az érdekli, hogy a kortársak mennyire ismerték fel, s miként próbálták orvosolni a bajt. E műben erre a kérdésre is választ kap az érdeklődő, hiszen a lovagkor katonai irodalmából közölt szemelvényekből is kiviláglik ez a probléma. A megoldást akkor még külsődleges fegyelmi eszközökkel és lovagi különállással, a lovagi státus költemeinek hangsúlyozásában vélük megtalálni.

A bizonytalan, szárnyaszegett kísérletezések nyomán tovább haladva a későbbi szerzők, kiváltképpen Machiavelli, már megtalálják a helyes megoldást — az általános hadkötelezettséget —, noha akkor még utópia volt az efféle elképzelés. Mindenesetre Machiavelli jóval előbbre látott kortársainál.

Talán még nála is érdekesebbek azok a XVIII. századi katonai írók — II. Frigyes, Guibert, Szász Móric —, akik

kizárólag katonai szemszögből vizsgálva felismerik a hadsereg abszurditását, de megoldást csak a feudális társadalmi és államrend keretein belül képesek adni. S ez, mai szemmel, utópisztikussá teszi reformjavasolataikat.

Noha a szemelvények szerzőinek többsége nem foglalkozott az imént említett átfogó kérdésekkel, mégis, az ő munkásságuk is nagyon érdekes és értékes számunkra. Írásaikon át fegyelemmel kísérhetjük a hadsereg fejlődését, azt a folyamatot, mely a bátor, de zabolátlan lovagi csoportokból fegyelmezett, ütőképes erőt hozott létre. Ám láthatjuk azt a változást is, amely mindennek kövekeztében végbement mind a hadseregszervezés, mind a kiképzés, mind pedig a harcászat területén. Mindazok a szervezési és más számottevő katonai újítások, amelyeket a francia forradalmi háborúk vívmányaiként tartunk számon, tulajdonképpen a korábbi korszak katonai elméletének és gyakorlatának szülöttei.

E nem nagy terjedelmű ismertetőben is gyakran szóba kerül a katonai elmélet fogalma. A sok egyéb hasznos tanulság között e gyűjteményes kötetnek érdeként említhetjük meg azt is, hogy benne nyomon követhetjük a katonai elmélet fejlődésének folyamatát egészen a hadtudomány rendszerének kiteljesedéséig. Igaz, ezzel a problémakörrel hosszú századokon át nem foglalkoztak a katonáírók, ám a reneszánsz és a humanizmus hatására a dolgok rendszerezésének igénye a katonai irodalomban is felmerült. Nagyon érdekes megfigyelni, miként bontakozik ki az első, primitív, csupán ókori reminiscenciákon alapuló kezdetekből Montecuccoli nacionalista töltésű kísérletén át Clausewitz és Jomini fejlett rendszere. Érdekes felfigyelni arra is, milyen jelentős változásokon mentek át az egyes hadtudományi fogalmak — stratégia, taktika és a többi — a hosszú századok alatt.

Ez a könyv is jól példázza, hogy a hadtudomány fejlődése is, csakúgy mint más tudományok előrehaladása, a gyakorlati életből levont tapasztalatok elemzése, nézetek és vélemények összecsapása, a dialektikus ellentmondások révén ment végbe. Ami megfelelt a középkor társadalmi, gazdasági alapján felépült hadseregszervezetnek és harci alkalmazásának, néhány évszázad múltán már csaknem alkalmatlan-

nak bizonyult. Az említett korok hadvezéreinek is mindig szemmel kellett tartaniuk: ha győzni akarnak, valami újjal kell meglepni ellenfelüket. S ez az útkeresés, a győzni akarás volt az a lendítő erő, ami végül is elvezetett egészen napjainkig.

E műben közölt írásokban a figyelmes olvasó bizonyára sok olyan kérdéssel találkozhat, amely a ma hadtudományának is fontos elemét képezi. Csupán emlékeztetőül néhány példa: a szemelvények bőven foglalkoznak például a hadseregszervezet korszerű kialakításának, a katonák kiképzésének, erkölcsi arculatának kialakításával, a hadsereg utánpótlásának, anyagi ellátásának fontosságával, harci alkalmazásának, vezetésének és tartalékképzésének problémáival, a hadkiegészítés, utánpótlás, tisztképzés kérdéseivel és más — nemcsak történeti értékű — tanulságos kérdéssel. Más szóval ebből a gyűjteményes kiadványból világosan kirajzolódik annak a töretlen

fejlődésnek a vonala, amely napjainkig ér. Az egyes időszakok hadtudományára — nevezzük így —, vagy az egyes gondolkodók irodalmi alkotása mind-mind egy-egy építőkőve a mai hadtudomány rendszerének.

Úgy gondolom, e rövid ismertetőből kitűnik, hogy ez a mű nem valamiféle hadművészettörténeti összefoglaló, hanem az V. és a XIX. század közötti időszak katonai irodalmából válogatott írások gyűjteménye.

A benne levő harmincnégy szemelvény olyan szerzők tollából származik, mint Machiavelli, Nassaui János, Vauban, Montecuccoli, II. Frigyes, Rumjancev, Szulovrov, Napóleon, Jomini, Károly főherceg, Davidov, és mások. A kötetet bevezető igényesen megírt tanulmány pedig tájékoztatást nyújt a szemelvények megértéséhez és eligazítja az olvasót az egyes történelmi korokból származó írások roppant változatos halmazában.

Sztana Béla

NYIKOLÁJ NYIKOLÁJEVICS MOLCSANOV

DE GAULLE TÁBORNOK

(Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1974., 568 p.)

A nyolcvanadik születésnapjához közeledő Charles de Gaulle 1970. november 9-én este, hét óra előtt néhány perccel, Colombey-i kastélyának könyvtárában pasziánszt rak ki. Egyszer csak kiesik kezéből a kártya. Feláll és görcsösen melléhez kapva, hörgő hangon felkiált: „Jaj, de fáj! Itt, a hátam...” Majd elveszti eszméletét és oldalára zuhan.

Az óramutató a halál pillanatában tizenkilenc óra, három percet jelez.

Az agg tábornok személyében nemcsak Franciaország, hanem kora burzsoá világának egyik legnagyobb, legellenmondásosabb és legrejtélyesebb, nagy műveltségű és előrelátó politikusa távozott az élők sorából.

Ki volt hát valójában de Gaulle, akinek nevét 1940-ben ismerte meg a világ? Honnan jött és miként vált századunk egyik legenergiusabb politikusává? Milyen környezeti hatások, társadalmi tényezők és személyi tu-

lajdonságok formálták jellemét és világnézetét? Melyek voltak azok a mélyen gyökerező eszmék, amelyek életében vezérelték, s amelyek halála után is oly elevenen élnek és hatnak nemcsak a francia burzsoá politikusokra, hanem Nyugat-Európa néhány évtizedes fejlődésének alakulására is?

Ezekre a rendkívül izgalmas kérdésekre igyekszik válaszolni Molcsanov de Gaulle életéről és tevékenységéről szóló könyve. Művéből végül is kikeredik e rendkívüli egyéniség portréja, hiszen a szerző válaszol csaknem valamennyi felmerülő kérdésre.

Molcsanov nyomán mindenekelőtt szóljunk néhány szót a tábornok ifjúságáról, s arról a miliőről, mely meghatározta jelleme fejlődésének irányát. De Gaulle már gyermekéveiben megismerkedett apja elbeszélései nyomán őseivel, akik évszázadokon át segítettek a királyoknak „megteremteni” Franciaországot. Ősi francia nemesi